

DAG VAN DE AARDE

17 april 2016

Voorgangers: Hans Opschoor (overweging) en Jos van Eijde

Inleiding

In de vieringen tussen Pasen en Pinxten denken we na over een aantal voor ons belangrijke zaken. De vorige keer: begaan zijn met anderen, volgende keer: werk en ontplooiing. Vandaag : onze band met de Aarde.

Er zijn in ons heelal vele miljarden sterrenstelsels. En elk daarvan telt weer miljarden sterren. Alleen al in ons zonnestelsel zouden zo'n 100 miljard planeten rond hun sterren draaien. Ergens op die andere planeten kan ook leven voorkomen waarmee communicatie denkbaar is. De kans is overigens klein dat wij, onze generatie, daar iets van zullen merken. Voorlopig heeft de Aarde een monopolie op het Leven. Die Aarde is het milieu, de omgeving, van dat leven, en dus ook: het milieu, de plek van de mens. Deze viering vlak voor de Dag van de Aarde op 22 april gaat over die aarde, en over de levende natuur op de aarde, wat ze betekenen voor ons en voor zichzelf - hoe mensen die zien en beleven.

Aarde: onze moeder – zingen we weleens hier

Natuur: een nauwelijks bedwongen chaos waaruit virussen, tsunami's, leeuwen en beren ons belagen; en tegelijk een bron van welvaart en welzijn

Schepping: het werk van Gods handen, of zelfs: de Natuur als God (aldus Spinoza).

Allemaal perspectieven op onze planeet. We – wij, mensen - betreden en bewerken haar al honderdduizenden jaren. Onze voetafdruk erop wordt groot en diep. Onze tred steeds zwaarder. Onze omgang met de Aarde wordt "onduurzaam", wat betekent dat zij een minder robuust en minder rijk draagvlak vormt voor het leven, met name menselijk leven in de toekomst. Het klimaat verandert door het verstoken van voorraden olie en kolen, en door het slopen van het Tropisch Regenwoud. De veelvuldigheid aan soorten, de biodiversiteit, verschaalt.

Het probleem is niet zozeer, of: niet alleen, onze aantallen, onze techniek, maar meer de maatschappelijke consumptie, en – daaraan ten grondslag - de dominante kijk op de mens en de aarde. Hoe zien wij onze planeet? Daar staan we vandaag bij stil. Sinds kort kunnen we de aarde letterlijk van buitenaf bekijken – "objectief" – Wat zie je dan? We horen het van een paar astronauten. Wat leren we dan? Daar spreken en zingen we vandaag over.

Ik lees nu een gebed, afkomstig uit de Franciscaansetraditie:

“Schepper van onze binnen- en van onze buitenkant,
Met myriaden van draden zijn wij verbonden met uw schepping;
Zo wijd als de kosmos, zo teer als een bloem.
Sta ons bij als het duizelingwekkend besef tot ons doordringt
Van de verbondenheid met ziel en met lichaam
Met dit wondere geheel.
Open ons hart zodat liefde in de schepping kan binnenstromen
En wij mensen worden met hart voor wat U geschapen hebt.
Amen”.

[Franciscaans Milieuproject Stoutenburg: Aarde, mijn aarde: Teksten om van de aarde te gaan houden,
blz 18 – licht bewerkt]

Aarde: reflecties vanuit de ruimte (3 verschillende astronauten)

Astronaut 1 (Loren Acton): Toen ik naar buiten keek, naar het duister van de ruimte, doorspikkeld met de schoonheid van een heelal vol lichten, zag ik majesteit... maar geen welkom.

Daar beneden was een gastvrije planeet. Daar lag, gevat in die dunne, bewegende, ongelooflijk kwetsbare schil van de biosfeer, alles wat je lief was, alle tragiek, alle lach van de mensheid. Daar was het leven; daar was het goede.

Astronaut 2 (Edgar Mitchell): Plotseling duikt er van achter de maan in lange, langzame momenten van een geweldige majesteit, een sprankelend blauw met wit juweel op. Een lichte, tere, hemelsblauwe bol omhangen met zacht wuivende witte sluiers, komt geleidelijk aan omhoog als een kleine parel in een dichte zee van zwarte geheimzinnigheid. Het duurt even voordat je volledig beseft dat dit de Aarde is thuis.

Astronaut 3 (John David Bartoe): Omlaag kijkend zag ik een grote rivier langzaam kronkelen, van het ene land naar het andere stromend zonder te stoppen. En ik zag hoe een enkele oceaan de kusten van verschillende continenten omspoelde. Twee begrippen schoten me te binnen terwijl ik op dat alles neerkeek: gemeenschappelijkheid en onderlinge afhankelijkheid. Wij zijn één wereld.

(Bron: Franciscaans Milieuproject: “Aarde mijn aarde: teksten om van de aarde te gaan houden”).

Lezing: Jesaja 65; 2-3, 17-25

Heel de dag door heb Ik mijn handen uitgestrekt naar een opstandig volk dat slechte wegen gaat, achter zijn eigen gedachten aan; een volk dat Mij recht in mijn gezicht tergt. Zij offeren voortdurend in tuinen, branden wierook op tegels.

(...)

Zie, Ik schep een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, en aan wat vroeger geweest is wordt niet meer gedacht; het komt niet meer in de gedachten op. Ik ga vreugde voor u scheppen en vrolijkheid voor altijd; Jeruzalem wordt door Mij herschapen in een stad vol vrolijkheid, met een bevolking vol blijdschap. Dan zal Ik juichen om Jeruzalem en mij verblijden om mijn volk; gewezen en gekerm worden er niet meer gehoord. Er is geen zuigeling meer met een

kort leven, en geen grijsaard die zijn jaren niet vervult, want de jongste sterft op de leeftijd van honderd jaar, en wie de honderd jaar niet bereikt, wordt als vervloekt beschouwd.

Zelf zullen zij wonen in de huizen die zij hebben gebouwd, en eten zij de vruchten van de wijngaard die zij zelf hebben geplant. Zij bouwen niet meer wat een ander zal bewonen en planten niets waarvan een ander eten zal. Want de levensdagen van mijn volk zullen even talrijk zijn als die van de bomen, en mijn uitverkorenen zullen zelf genieten van het werk van hun handen.

Zij zullen zich niet voor niets moe maken, en geen kinderen ter wereld brengen voor de verschrikking. Zij en hun nakomelingen met hen zullen een geslacht zijn dat gezegend is door de heer.

Nog vóór zij roepen zal Ik hun antwoorden, terwijl ze nog spreken zal Ik hen verhoren. Dan grazen de wolf en het lam eensgezind, de leeuw eet dan hooi zoals het rund, terwijl de slang zich voeden zal met stof. Niemand zal nog kwaad doen of onheil stichten op heel mijn heilige berg', zegt de heer.

Overweging

“Het ene geslacht gaat en het andere komt, alleen de Aarde blijft. De zon gaat op de zon gaat onder en buiten adem begint hij opnieuw” (zegt Prediker). Een wat eentonig, zelfs amechtig, wereldbeeld misschien. We zien in het boekje voor deze viering een foto waarop de Aarde opkomt van achter de maan. Een totaal nieuw perspectief. Dit veranderde het wereldbeeld van de astronauten die dit zagen. Als je naar hen luistert dan is een ding duidelijk: de Aarde is ons huis, onze plek in het heelal. Een planeet om van te houden, omdat hij ons die unieke plek biedt, maar ook vanwege zijn ontroerende schoonheid. “Om te huilen zo mooi” (zegt Kopland dan) - zeker als je de Aarde ziet vanuit de weliswaar spectaculair met sterren bezaaide, maar toch ijskoude, onherbergzame ruimte om ons heen.

Op die Aarde ontwikkelde zich het LEVEN. We zien de schoonheid, en het nut voor ons mensen, van de afzonderlijke levensvormen: dieren, planten. Guido Gezelle dichtte: “Mij spreekt de blomme een tale” Dat spreken riep bij hem een medescheppelijk gevoel op. Steeds vaker zien we iets nog diepers: de wezenlijke samenhang tussen al die vormen van leven - de myriaden van draden uit het gebed – gehelen die “ecosystemen” worden genoemd, en, voor het geheel van het aardse leven: de biosfeer. In wezen: de manier

waarop de schepping steeds weer nieuwe vormen van biologische rijkdom en weerstand tegen kosmische verrassingen en wetmatigheden zoekt, steeds weer nieuwe mogelijkheden ontdekt en ontwikkelt op basis van het alsmat – om het plat te zeggen: rondpompen van materie, van stof. Ook mensen zijn zo met de rest van het leven verbonden, als hoogste dragers van bewustzijn en creativiteit – naar zij van zichzelf vinden. Dit alles is ooit genoemd: de Heelheid van de Schepping, of (door de paus) “integrale ecologie”: een wederzijdse afhankelijkheid en lotsverbondenheid binnen de biosfeer. Niet alleen een materiele, maar ook een spirituele – meer dan je misschien zou denken. Alleen maar “mooi” is het op aarde niet. Kijk je iets preciezer, dan zie je ook het tragische en verschrikkelijke in de natuur: ziekte, dood, gegeten worden, uitsterven. Stof zijn wij en ook zelf zullen we tot stof wederkeren.

Mooi en ontroerend is het ook niet altijd als je kijkt naar wat mensen er van gemaakt hebben in hun eigen sfeer, de maatschappij: oorlog, armoede, uitbuiting, onduurzaamheid, buitensluiting, liefdeloosheid. Die mooie planeet heeft een onderkant die ronduit lelijk en scherp kan zijn. In dat geheel een heelheid, een eenheid zien, is best problematisch.

Jesaja beloofde ooit een “nieuwe hemel en een nieuwe aarde. De boodschap was gericht tot de Judeërs van na de terugkeer uit de Ballingschap, die Jesaja schetst als een straf voor eerdere afvalligheid. Op zeker moment mochten de mensen terug naar Jerusalem, een nieuw begin op hun geliefde plek. En verdraaid, daar begon een deel van het volk toch weer eenzelfde afvalligheid te vertonen. Jesaja zei die mensen in ferme taal Gods wacht aan, en aan de groep van aan God getrouwen bracht hij daarna zijn profetie: voor hen een nieuwe hemel-en-aarde, een wereld zonder ontijdige ziekte, waarin ieder de vruchten van eigen werk geniet (geen uitbuiting dus), een aarde waarop het leven goed is voor allen; een land van melk en honing, met wijn en welzijn. Zelfs aan gewelddadigheid vanuit de natuur zou een einde komen: wolven en lammeren trekken samen op leeuwen eten gras in plaats van vee. Elders laat Jesaja jakhalzen juichen en bomen in de handen klappen als de mensen eindelijk het goede gaan doen. Ecologisch gesproken gaat Jesaja hier wel een beetje ver uit zijn dak, maar poëtisch is het prachtig.

In de scheppingsverhalen krijgt de mens als taken: de aarde vervullen, haar bewerken en haar bewaren. Dat bewerken is al aardig gelukt, en met dat “vervullen” zijn we vooral de laatste paar honderd jaar erg succesvol geweest – zo succesvol, dat we ons zorgen moeten maken over die derde taak: het bewaren van de aarde. Mensen zijn steeds meer de aarde gaan exploiteren en “ecosystemen” gaan belasten. We pompen zoveel materie rond dat het draagvlak voor toekomstige ontwikkeling afkalft. We vervuilen de zeeën, stadslucht wordt verstikkend. In Nederland is sinds 1950 meer dan de helft van de toen nog aanwezige soortenrijkdom verdwenen. Gedreven door economische belangen en machten, wordt de Aarde uitgeput, geschonden. De markteconomie is losgeraakt van de aarde en voelt zich niet echt verantwoordelijk voor de natuur. Ze ziet mensen niet als schakels in de biosfeer, maar als exploitanten van een voorraadkast. Nu wrekt zich dat er geen autoriteit is die de aarde als bron van welzijn voor allen beheert. De politiek lijkt te traag - soms zelfs impotent – te zijn bij het aanpakken van de brokken die zijn of worden gemaakt natuur en milieu. Wie behartigt de belangen van toekomstige generaties? Wie garandeert de armen van nu hun portie leefbaarheid? Wie spreekt er namens Moeder Aarde, als het gaat over het boren naar olie bij de Noordpool?

Terug naar de visioenen van een nieuwe aarde. Wat moeten we ermee? Moeten we het met die oude aarde op zijn beloop laten tot er een nieuwe uit de hemel valt? Nog niet zo heel lang geleden leerden protestantse kinderen het liedje: “Stil maar, wacht maar, alles wordt nieuw: de hemel en de aarde”. We wachten al erg lang. Je hebt geen zin meer om stil te blijven. Je kunt meevoelen met Reve: “Dat Koninkrijk van U, wordt dat nog wat?” Ernaar verlangen is verlangen naar een utopie, letterlijk: een plek die hier niet is. En, denken wij er inmiddels bij: ook nooit zal zijn – totdat Pasen en Pinksteren op een dag vallen. Er moet wat gebeuren, ondertussen.

Filosofen houden ons voor dat “de mens” verantwoordelijkheid moet nemen voor zijn eigen voortbestaan en dat van andere levensvormen. Dat duurzaamheid belangrijk is, naast rechtvaardigheid en vrede. Je leest daar in Bijbelse teksten erg weinig over. Toen was onbekend dat de mens in ecologische afhankelijkheid staat tot de natuur, ook die wilde, niet getemde natuur. Men beseftte niet dat de mens een uitbouter zou kunnen wezen ten opzichte van natuurlijke hulpbronnen voor anderen. Vandaag de dag is het goed vanuit een integrale, ecologische kijk op de wereld en de aarde, een spiritualiteit, een levensstijl te ontwikkelen op zoek naar gerechtigheid, vrede en duurzaamheid en de bewegingen te steunen en versterken die dat willen vertalen in verandering van de maatschappij.

Visioenen als dat van de Nieuwe Aarde inspireren daartoe. Wij komen langzamerhand wel tot het inzicht dat wijzelf het zijn die, zoals Oosterhuis het zegt, het aanschijn der aarde moeten vernieuwen. Dat vraagt om moeilijke dingen als het bedwingen van economische machten en belangen, om het kritisch kijken naar je eigen gedrag als het bijvoorbeeld om voedsel gaat – en dan denk ik natuurlijk niet alleen aan het voorkomen van overgewicht – en om creativiteit in het zoeken naar alternatieven. Soms liggen oplossingen echt niet voor het oprapen. Kijk maar naar de diepe discussies over natuurbehoud, over jacht op damherten in de duinen, en over het sluiten van kolencentrales.

Je kunt dit alles voelen als een last - om moe en moedeloos van te worden.

Jesaja's visioen kan dan troost geven: ook bij hem ging het om de zoveelste poging na een reeks van mislukkingen. Het is zinvol om vast te houden aan je eigen ideaal, en nog meer om de daad bij je droom te voegen: die goede aarde van Jesaja zit er in; “roze steden en de zang van de lijster” - het zal er een keer van komen. Een andere wereld als mogelijkheid, er komen andere tijden. Jesaja merkt ergens anders op: ja, er is vernieuwing nodig maar we hoeven niet tot Sint Juttemis te wachten. Dat nieuwe “is al begonnen – merk je het niet?” We zien hier mensen al bezig met milieuvriendelijk leven, met natuurbescherming en biologische landbouw, met het maken van duurzame steden en wijken, met energie coöperaties en zonnecellen, met het boycotten van plofkippen en nog veel meer. We zien milieugroepen vechten voor fijnstofvrijer lucht en tegen milieuverwoestende energiesystemen. We zien ook hier in onze stad de ontwikkeling van een economie van delen en recycling. We zullen over een paar dagen de presidenten van Amerika en China de Parijse afspraken over klimaat zien ondertekenen. Dat voedt onze hoop op een aarde die ons en onze biosfeer kan blijven dragen en voeden. Een plek waar we met ontroering van kunnen genieten. Een plek die leven in stand houdt; een plek om van te houden.

- - -